

о. Мирон Бендик

У ХХ сторіччі, під час II Світової війни, всесвітньовідомий лікар і науковець Віктор Франкль був ув'язнений до концтабору. Як науковець, він і в таборі спостерігав за поведінкою людей. Найбільше його вразило те, що в однаково екстремальних для всіх табірних умовах поведінка в'язнів була неоднаковою. Одні люди рятувались, як уміли, – прогиналися перед начальством і доносили на співв'язнів. Інші, навпаки, діяли наче собі на шкоду, були безкомпромісними, за що й були додатково карані.

Урешті-решті, ті і ті дожили до звільнення. Але яка різниця: одні й далі жили надламаним у таборі життям, із розчавленим почуттям гідності й ніяк не могли «вписатися» в нові умови. Інших табір «загартував», вони й далі «почувалися собою» і не боялися жодних труднощів «життя на свободі».

Франкль пояснював ці відмінності поведінки свободою людської особи. Незалежно від зовнішніх змінних умов, свобода завжди є з людиною. І в умовах табору свобода проявилася в тому, що кожна людина визначала своє ставлення до обставин. Остаточно людину творять не обставини, а її особистий вибір. Подальша ж її поведінка й віддзеркалює доконаний вибір – діяти попри труднощі чи їх перечекати.

За свідченням Франкля, особа людини обирає конкретну лінію поведінки не через обставини, а з огляду на сенс цих обставин. Через це людство має як героїв, так і зрадників. І ті, і ті вільно визначали свою позицію, а тому й несуть відповідальність за неї. Остаточно не порядок денний визначає людину, а людина обирає порядок денний свого життя. Коли людина дозволяє обставинам впливати на себе – це також її вибір. Через те й існують нелюдські суспільні системи, що люди вирішують не протистояти їм. Так було і в таборі – активні борці проти існуючих порядків перемогли, пасивні пристосуванці програли...

Біль щоденної табірної небезпеки смерті віддалено схожий на сучасний біль щоденної коронавірусної небезпеки смерті. І там, і тут з'являється загроза, від якої неможливо кудись втекти і сховатись. Дехто намагається послабити біль, шукаючи винуватих – чи то умовного «першого» носія, з якого почалася пандемія, чи в глобальній змові проти людства якихось «темних сил», чи прямо мовить про кінець світу.

Що нам радять робити? Відійти на «самоізоляцію», пересидіти й перечекати. Як довго? Ніхто цього не знає. Що найголовніше? Зберегти доступ до продуктів харчування і зберегти грошові «запаси» для придбання цих продуктів. Що станеться, якщо закінчатся як одні, так і другі? Страшно подумати, а може краще й взагалі про це не думати.

Пораду «перечекати» нам пропонують як єдино можливу. Про якусь іншу поведінку не хочуть і слухати. Проте порада такого стибу разуче нагадує очікування табірною адміністрацією «слухняності» від в'язнів у добу Віктора Франкля. Тоді за інакodomство, тобто навіть за саму думку про інші можливості поведінки, жорстко карали. Однак якщо ми нині приймемо цю «пораду» як безальтернативну, то уподібнимся до тих в'язнів табору, які пасивно підпорядкувались обставинам.

Однак запитаймо себе: чи справді в нас нема вибору? Чи достатньо і, тим більше, гідно людини не намагатися жити уповні, а лише «просто виживати»? Чи в добу «після коронавірусу» достатньо буде повернутися до такого життя, «яким воно було раніше»? Чи наше «передвірусне» життя справді було таким ідеальним і взірцевим? Запитаймо про «іншу можливість», яка була навіть у таборі. Адже вибравши її, в'язні не тільки вижили, а й перемогли. Чи є якісь позитиви у цьому суцільному коронавірусному негативі?

Дивна річ, але позитиви вже є. У каналах Венеції вперше з'явилися дельфіни – раніше через надмірну забрудненість води вони до міста не запливали. Зменшилося число туристів – стала чистішою вода. В Україні на третину зменшилася злочинність – і потенційні жертви, і потенційні кривдники «сидять удома» і частіше думають про те, як не померти, ніж як украсти щось у когось для дуже непевного життя.

Наші сім'ї вимушено перебувають удома. Уперше вони мають час і можливість поспілкуватися й по-справжньому оцінити те, що мають, замість того, аби вічно

перейматися тим, чого не мають, – грошми, кар'єрою, чужими жінками й чоловіками...

Серед табірних болів і страждань Франкль виокремлює найдошкульніші. І такими є не фізичні чи психічні болі, а страждання людської особи. Спричинені ж вони відсутністю відчуття сенсу життя і, як наслідок, відчуттям порожнечі існування (екзистенційного вакууму). Із цим болем особи у ніяке порівняння не йдуть ті чи ті страждання людської природи.

Якщо ми, попри біль, а іноді й завдяки ньому знайдемо особовий сенс нашого життя, то позбудемося відчуття порожнечі. Ми також збагнемо сенс страждань та перенесемо їх. Якщо ж ми сенсу не знайдемо, то зламаємося навіть від найменшого болю. Бо й справді: навіщо страждати, якщо це не має жодного сенсу?

Кожного разу, коли особовий запит на сенс ми задовольняємо безособово – примноженням кількості грошей, їжі, влади чи слави, індивідуальним «кар'єрним зростанням», – то неминуче занурюємося в порожнечу існування. Неадекватність безособових відповідей особовим запитам призводить до життєвого провалу, а біль екзистенційного вакууму жахливіший від коронавірусного.

Що нас найбільше «бісить» сьогодні? Відчуття безсилля. Ми вважали себе технологічно спроможними впоратися зі всіма перешкодами. І раптом якась «середньовічна» пандемія глобально поставила всіх нас «на коліна» і показала ілюзорність самого почуття всемогутності. Ми раптом відкрили нашу уразливість і незахищеність. Не виключено, що вже завтра можемо померти й ми. І ці прості істини болісно вдаряють по нашій «вірі в себе». Потрібно мати мужність це визнати.

Потрібно також запитати себе, звідки взялася в нас така безапеляційна самовпевненість? Правильну відповідь дав ще Віктор Франкль. Ми насправді не всемогутні. Але ми вирішили, що всемогутні, а тоді ще й стали заручниками свого ж рішення. У це рішення ми вклали наше «я» як непомильне мірило всього. Тому раптом все інше, крім «я», стало відносним: і правда, яка «в-кожного-своя», і добро, якщо це «добро-для-мене», і краса, якщо «мені-так-подобається».

Ми пояснюємо, що саме таким, «постмодерним» і є сучасний світ, і заперечуємо, що

насправді це ми вирішили, що він такий. Ми виправдовуємося «такими часами», замість визнати, що це ми своїм вибором надали часам саме такого характеру.

Що тут не так? Адже концтабір – це неправильно не тільки для в'язнів, а й для адміністрації табору. Він не несе в собі жодної правди. У таборі жодна людина не стає доброю, бо він несе зло для всіх. І табірний крематорій ніколи не стане еталоном краси, як би не милувався безвідмовною «працею» печей садистський збоченець. Бачачи примарність егоцентричних «цінностей», потрібно сформулювати запит на альтернативні мірила й критерії правди, добра і краси. Коли скеруємо пошук у бік Святого Письма, то знайдемо характеристику цих наших проблем і водночас їхній діагноз. Усе починається з рішення людей проголосити себе богами: «Ви будете богами, знаючи добро і зло», – у цьому один із варіантів вибору. Приймаючи такий варіант, люди з болем переконались у його безпідставності: «І ось пізнали вони, що нагі» (пор. Бт.3,7).

Замість надбань вони зазнали втрат, а замість повноцінного життя – смерть. Людина – не Бог, без Бога вона позбавлена Найважливішого. Відмова від Бога – Джерела життя – неначе «в ім'я людини» означає насправді смерть людини. Це вже не біблійні Адам і Єва, а ми і наші найближчі можемо незабаром померти. Звідси й шок, і переляк, і паніка.

Обране нами життя без Бога невблаганно наближає нас до його кінця й нашого краху. І вже не принципово, коли настане крах – тепер чи через п'ятдесят років. Проте ми вільні (згадаймо Франкля) вибрати замість смерті воскресіння й життя. Саме про це йдеться Богові у події Пасхи. Тому вибрати Бога й поставити Його на належне Йому місце й означає корінним чином змінити як наше сучасне, так і майбутнє життя.

Нам потрібно з'ясувати для себе, наскільки щиро ми цього прагнемо. Можемо залишити дотеперішній «консервативний» варіант – зберегти «все, як було» й надалі перебувати в пасивній «самоізоляції». Проте Бог свідок, що саме ізоляція від Нього та інших людей і є нашою смертю. Це і болісний, і пропачий варіант.

Інший варіант – повірити Богові. Господь має силу не просто повернути все до попереднього стану, коли ми жили без Нього й остаточно опинилися в пандемії. Його варіант – вивести наше життя на Божий рівень і нарешті зреалізувати в житті його перспективи й сенс. Ми до них так цілеспрямовано прямували й задля них тяжко працювали, проте без Бога нічого не досягли. Приймімо Божий варіант – і будемо вражені результатом.

Якщо Бог із нами – то все у нас вийде, а «коронавірус» нашого гріха назавжди відійде у минуле. Бо саме гріх людської особи, а не якісь недосліджені природні мутації, і є первинним джерелом коронавірусної недуги. Якщо будемо діяти лише «в межах» людських можливостей, то пандемія, можливо, тимчасово й відступить, щоб згодом вдарити по наших ілюзіях ще дошкульніше й смертельніше. Оцього суто людського варіанту потрібно вистерігатись і від цього «самоізолюватись».

Іноді Бог ставить нас в екстремальні ситуації, подібно як це сталося з людьми в таборі. «Благо» цієї екстремальності полягає в тому, що далі зволікати з принциповими життєвими рішеннями неможливо. Задля нашого ж спасіння потрібно діяти вже і негайно.

Ситуація з коронавірусом саме така. Маємо шанс саме тепер назавжди позбутись «піску» ілюзій самодостатності й стати на тверду Божу «скелю», вчинивши життя з Богом альтернативним варіантом до теперішнього життя. А тоді обов'язково переможемо – і не тільки вірус, а й долю, «смугу невезіння» й життєву пасивність, за яку роками самі собі ж докоряли.

о. Мирон БЕНДИК, Коли біль стукає у серце... // СЛОВО №2 (82), червень-серпень 2020